

Terug naar nazi-Duitsland

Eric Lichtblau bij Meulenhoff:

Nazi's in Amerika
Terug naar nazi-Duitsland

meulenhoff.nl

Eric Lichtblau

Terug naar nazi-Duitsland

Het heldhaftige verhaal van Fred Mayer: een Holocaustvluchteling
die in een geheime missie hielp de nazi's te verslaan

Vertaald door Fred Hendriks

MEULENHOF

ISBN 978-90-290-9442-9

ISBN 978-94-023-1614-8 (e-book)

NUR 680

Oorspronkelijke titel: *Return to the Reich*

Omslagontwerp: Pinta Grafische Producties

Omslagbeeld: © Audrey Wijnberg

Auteursfoto: Sonia Suter

Grafische vormgeving: Steven Boland

© 2019 by Eric Lichtblau

© 2021 Nederlandse vertaling Fred Hendriks en Meulenhoff Boekerij bv,
Amsterdam

De uitgever heeft ernaar gestreefd alle rechten van derden te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen contact opnemen met Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam.

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

*Voor de 'Zollers' – Leslie, Matthew, Andrew, Elliot en Harold ...
die me elke dag inspireren*

Inhoud

<i>Inleiding</i>	9
<i>Voorwoord</i>	15
1 Een Duitse jongen	17
2 Een vijandige vreemdeling	35
3 De spionnenbrigade	51
4 De derde man	77
5 De dropping	105
6 De gletsjer	125
7 'Franz Weber heeft me gestuurd'	139
8 De bunker van de Führer	155
9 De geboorte van een Fransman	167
10 'Innsbruck veroveren'	189
11 De waterprocedure	205
12 Een witte vlag	225
<i>Nawoord: Na de val</i>	243
<i>Verantwoording en dankwoord</i>	255
<i>Noten</i>	259
<i>Fotoverantwoording</i>	277
<i>Register</i>	279

Inleiding

Dit boek is geschreven naar aanleiding van een spontaan gesprek over heldendom en de Holocaust. Ik had enkele jaren geleden in een koffiehuis in Washington afgesproken met Eli Rosenbaum, een verbeterde nazi-jager die een cruciale bron was voor mijn laatste boek. Toen ik die ochtend het nieuws had doorgenomen, was ik gestuit op de necrologie van een onbekende Europeaan die zo'n zeventig jaar geleden talloze Joden voor de nazi's had verborgen. Ik vertelde Eli over de necrologie en gaf met enige gêne toe dat ik nog nooit van deze man had gehoord. Hoe bestaat het, vroeg ik, dat zo veel anonieme mensen tijdens de Holocaust zulke heldendaden hebben verricht maar dat we pas van hen horen als ze eenmaal gestorven zijn?

Eli had daar niet meteen een antwoord op. 'Oké,' ging ik verder, 'welke mensen ken je dan van wie ik zou willen dat ik ervan gehoord had *voordat* ze overleden?' Nu had Eli onmiddellijk een antwoord klaar. 'Je moet eens kennismaken met Fred Mayer,' zei hij. 'Een Holocaustoverlevende en oorlogsheld. Hij woont in West Virginia. Hij is dik in de negentig nu.'

Zo hoorde ik voor het eerst over Freddy Mayer, dankzij Eli's korte samenvatting van zijn opmerkelijke leven: van Joodse

tiener in Duitsland tot Holocaustvluchteling in de Verenigde Staten tot spion en oorlogsheld in het door de nazi's bezette Oostenrijk. Na al die jaren was er een campagne gestart om hem te belonen met de befaamde Medal of Honor, zei Eli.

Ik wilde Freddy ontmoeten. Ik had al jaren over slechteriken geschreven – over nazi's in de Tweede Wereldoorlog, over moderne schurken in de Amerikaanse hoofdstad – en dit verhaal leek me een inspirerende afwisseling. Dankzij Eli kwam ik met hem in contact en in februari 2016 maakte ik de anderhalf uur durende autorit van Washington D.C. naar Mayers optrekje in de bossen van West Virginia, vlak bij een casino en een racebaan. Ik bracht een ontroerende middag met hem door. Hij was 94 jaar en had problemen met zijn gehoor – het blijvende gevolg van zijn mishandeling door de nazi's, begreep ik – maar voor de rest leek hij opmerkelijk kwiek. Hij woonde op zichzelf, reed nog steeds auto, ruimde nog steeds sneeuw, leverde nog steeds bezorgmaaltijden af bij minder onafhankelijke bejaarde burenen. En hij kon nog steeds in een razend tempo de namen en datums noemen die te maken hadden met zijn oorlogsverhaal. Het was alsof hij de eeuwige jeugd bezat.

We spraken over zijn jonge jaren als Jood in Duitsland, een fijne jeugd die vergiftigd werd door de nazi's. Hij vertelde over de weerstand van zijn vader om het land te verlaten waarvoor hij in de Eerste Wereldoorlog als gedecoreerde officier zo trots had gevochten. We spraken over zijn tienerleven als immigrant in Brooklyn en natuurlijk over zijn spionagemissie bij de nazi's.

Ik had al het een en ander gelezen over het driekoppige spionageteam dat onder zijn leiding in de Oostenrijkse Alpen was gedropt. Ik vertelde hem hoe onvoorstelbaar het leek dat hij erin was geslaagd zich meer dan twee maanden lang onopgemerkt uit te geven voor een Duitse officier in een nazibolwerk en waardevolle inlichtingen over militaire operaties te vergaren. Hij glimlachte en corrigeerde me vriendelijk. De naziofficier was slechts een van zijn vermommingen. Hij had zich ook voorge-

daan als Franse arbeider in een nazifabriek, simpelweg door de uitspraak van zijn naam te veranderen in Frédérique Mayèr, vertelde hij met een overdreven Frans accent. Hij moest erbij lachen en toverde een brede glimlach tevoorschijn, die typerend voor hem zou blijken.

Hij werd echter bloedserieus toen hij akelig gedetailleerd verslag deed van zijn uiteindelijke arrestatie door de Gestapo. Traag maar vastberaden kwam hij uit zijn stoel en liet me zien hoe zijn verhoorders hem ophingen aan stokken en hem urenlang martelden. Terwijl hij de gruwelijke scène naspeelde, demonstreerde hij in slow motion de uppercut die ze hem hadden toegediend. Toen haalde hij weer zijn Frans van stal om te beschrijven hoe hij zijn mond had gehouden en zijn verhoorders vertelde dat hij slechts een simpele arbeider was die niets afwist van Amerikaanse spionageoperaties. *'Je ne sais rien!'* Ik weet niets!

Verspreid door zijn huis stonden veelzeggende aandenkens aan de oorlog. Aan de keukenwand hing een grote foto van een vliegende B-24 Liberator, het toestel waarmee hij terug naar het Derde Rijk was gevlogen. Hij was gesigneerd door de leden van zijn missie. Naast de deur stond een één meter hoog standbeeld van William Donovan, die in de oorlog de Office of Strategic Services had opgericht, de inlichtingendienst die hem in Oostenrijk had gedropt. En ingelijst achter glas hing een handvol medailles die hij had ontvangen. Freddy wilde ook nog een andere medaille laten zien: de 'Gouden Arend van Tirol', die de Oostenrijkse ambassade hem vier decennia na de oorlog had toegekend. Hij rommelde een poosje in een ladekast op zijn slaapkamer, maar gaf zijn zoektocht gefrustreerd op. Net als zijn verhaal leek de medaille ergens weggestopt en grotendeels vergeten.

Ik zei tegen Freddy dat ik graag over hem wilde schrijven, misschien voor een boek of misschien voor een artikel in *The New York Times*, de krant waarvoor ik als onderzoeksjournalist in Washington werkte. Hij haalde zijn schouders op alsof hij

wilde zeggen: ‘Waarom al die moeite?’ Later zou ik begrijpen dat zijn schouderophalen al even karakteristiek voor Freddy was als zijn glimlach. ‘Eh, wat valt er nog te zeggen?’ vroeg hij mij. In de afgelopen veertig jaar waren er allerlei boeken en documentaires over zijn missie en andere opmerkelijke OSS-spionage-operaties tegen de nazi’s verschenen. Ter illustratie pakte hij een boek uit de jaren zeventig uit zijn kast.

Ik legde uit dat er volgens mij nog een hoop te vertellen viel. Veel mensen waren jammer genoeg nog steeds onbekend met de oorlogsheroïek van vluchtelingen zoals hij, zei ik, en de tijd leek me bijzonder rijp om hen daaraan te herinneren. Tijdens de verkiezingscampagne voor het Amerikaanse presidentschap van 2016 belasterde de toenmalige presidentskandidaat Donald J. Trump immigranten en maakte ze tot speerpunt van zijn programma. Tegelijkertijd had hij de aanzet gegeven tot een verbijsterend debat over de betekenis van heldendom. Hij had dat gedaan met zijn opmerking dat senator John McCain, die meer dan vijf jaar krijgsgevangene was geweest in Vietnam, geen ‘oorlogsheld’ was omdat hij gevangen was genomen. Freddy’s verhaal, van oorlogsvluchteling tot oorlogsheld, fascineerde mij: te vaak kwam het voor dat de Verenigde Staten hun ware helden en hun oorsprong waren vergeten.

Aan het einde van het gesprek, dat veel te kort had geduurd, vroeg Freddy me of ik hem snel weer eens wilde komen opzoeken. Slechts twee maanden later, in april 2016, overleed hij na een plotselinge aftakeling. Uiteindelijk zou ik inderdaad in *The New York Times* over Freddy’s heldendom schrijven, maar helaas was het voor zijn necrologie. FREDERICK MAYER, JOOD DIE NA ZIJN VLUCHT UIT DUITSLAND BIJ DE NAZI’S SPIONEERDE, STERFT OP 94-JARIGE LEEFTIJD, stelde de kop.¹ Net als de necrologie die ik voor mijn ontmoeting met Eli Rosenbaum had gelezen was het een lang vergeten verhaal over heldenmoed.

Toen ik bezig was met mijn necrologie van Freddy belde ik John Billings op, de piloot die hem en zijn team naar het door de

nazi's bezette Oostenrijk had gevlogen en hen in het Derde Rijk had gedropt. 'Ik had niets dan ontzag voor hem,' zei de 92-jarige veteraan, geëmotioneerd vanwege de dood van zijn oude vriend. 'Hij was geboren zonder het angst-gen. Hij was voor niets of niemand bang.'

Een passend grafschrift voor een man die voor de nazi's was gevlucht, maar was teruggekeerd om ze te helpen verslaan.

Voorwoord

HOOG BOVEN DE OOSTENRIJKSE ALPEN

24 februari 1945

De besneeuwde Alpen leken bedrieglijk rustig, vredig zelfs, toen Freddy Mayer gehurkt achter in een B-24 neerkeek op de majestueuze pieken die voorbij flitsten in de ijsskoude nachtlucht. Als je de ogen sloot, zou je bijna vergeten dat er op de grond, drieduizend meter lager, een oorlog woedde. Met een laatste blik door het smalle 'Joe-gat' in de bodem van het bommenruim wachtte Freddy op het definitieve signaal uit de cockpit.

Zeven jaar daarvoor, toen Freddy als tiener uit nazi-Duitsland was gevlucht, had een retourreis naar het hellevuur waarin Adolf Hitler Europa had veranderd ondenkbaar geleken. Toch zat hij daar nu, op zijn 23ste, met een parachute op zijn rug en een lijvige tas aan zijn been vastgesjord met daarin een pistool, munitie en voorraden. Hij maakte zich gereed om terug te keren naar het nazibolwerk in Oostenrijk. En hij deed het nota bene voor de Amerikanen, een onwaarschijnlijke spionagemissie die was bedoeld om Hitlers gevreesde 'laatste bastion' in de Alpen te ondermijnen.

Dit was het koorddansavontuur waar de gedrongen vluchting al maanden naar had gesmacht en waarin hij het zou opnemen tegen mannen die hij ooit zijn landgenoten had genoemd.

Ergens in de diepte, goed verscholen in het ruwe berggebied, zaten nazisoldaten achter hun luchtafweergeschut klaar om vliegtuigen zoals dat van hem neer te halen. De kans op succes voor Freddy's driekoppige spionageteam was één tegen honderd, had een officier hem mistroostig verteld. Dat was voor Freddy goed genoeg. Alles om de fascistten te verslaan, zei hij.

Hij had zo lang op deze kans gewacht en zat te popelen om te springen. De missie was in de afgelopen vijf dagen al twee keer uitgesteld vanwege het slechte weer en nog geen half uur geleden had het vliegtuig bijna weer rechtsomkeert naar Italië moeten maken. Freddy was vastbesloten dat het deze nacht zou gebeuren. De door de maan verlichte hemel die hem scheidde van de nazi's op de grond leek rustig, zelfs uitnodigend. Prachtig, dacht hij bij zichzelf.¹ En een merkwaardig gevoel van kalmte overspoelde hem.

Uit de cockpit kwam het signaal. *'Ready, ready, ready, go!'* schreeuwde het bemanningslid. Gezeten op de rand van het Joe-gat zette Freddy zich af en sprong.

Een Duitse jongen

FREIBURG, DUITSLAND

Voorjaar 1933

Freddy zag zijn wereld, die beschut lag in de welige uitlopers van het Zwarte Woud in Duitsland, in elkaar storten.

De signalen waren aanvankelijk subtiel: een minachtende opmerking van een klasgenoot, spottende ogen aan de overkant van de plaatselijke vijver, alsof ze wilden zeggen: ‘Blijf aan je eigen kant.’¹ Daarna werden de verderfelijke veranderingen die in de lucht hingen zo opvallend dat ze niet meer te negeren waren, zelfs niet voor een onstuimige jongen die zich vooral interesseerde voor auto’s en meisjes. Giftige redevoeringen die uit luidsprekers op het zonovergoten stad plein van Freiburg schetterden. Wetten die de Duitse ‘ariërs’ als superieur bestempelden. De verplichte groet en het gloedvol uitgeroepen ‘Heil Hitler!’ van de jongens van de Hitlerjugend. De rood-zwarte vlaggen met de gebroken armen van de swastika, die in heel de stad aan de balkons wapperden. Het was moeilijk voor Freddy – ‘Fritz’, zoals iedereen de elfjarige jongen noemde – om weg te kijken. Een stad die ooit tolerant en zelfs gastvrij had geleken, werd een steeds grotere bedreiging voor zijn familie en de andere Joden van Freiburg, een kleine minderheid van hooguit duizend personen die verspreid door de hoofdzakelijk katholieke stad woonden.²

Een van Freddy's beste vrienden in de stad was al met zijn familie naar Zwitserland gevlucht. De boekverbrandingen en de naziboycots van Joodse ondernemingen waren net in april 1933 begonnen en de vader van zijn vriend had niet willen afwachten wat er daarna zou gebeuren. In een paar weken tijd was Freddy's speelkameraad vertrokken.³ Ook andere Joodse families maakten zich uit de voeten. Niemand wist waartoe dit allemaal zou leiden of hoe erg het nog zou worden.

Freddy's vader verzekerde zijn vier kinderen steeds opnieuw dat zij niets te vrezen hadden. Heinrich Mayer was een gedecoreerde veteraan uit de Eerste Wereldoorlog en hij klampte zich vast aan zijn IJzeren Kruis-medaille als een bolwerk tegen iedereen die zijn Duitse patriotisme in twijfel wilde trekken. Het kruis dat Heinrich twee decennia eerder van de keizer had ontvangen als dank voor zijn dappere optreden in de 'Grote Oorlog' werd zijn schild. 'Ze zullen me nooit komen halen,' beweerde Heinrich steevast. 'Ik was een *Frontkämpfer*', een Duitse frontsoldaat. 'Ons zal niets gebeuren.'⁴

De donkere krachten die in het vooroorlogse Europa aan het werk waren zouden later door Winston Churchill worden omschreven als een 'opstekende storm'. En die storm was in Duitsland al aan zijn verwoestende werk begonnen. Heinrich, een parmantige heer met een borstelsnor en een dunne ronde bril, concentreerde zich op zijn ijzerwarenwinkel en hield zich gedeisd in de hoop dat de storm zou overwaaien. Hij was niet van plan uit pure angst alles weg te gooien wat hij en zijn vader in de loop van vele decennia in Freiburg, in zijn vaderland Duitsland, hadden opgebouwd.

Freddy's moeder Hilda, die de boekhouding voor de ijzerwarenwinkel deed, was minder overtuigd. Ze waren per slot van rekening Joden, en Duitsland had een lange en onfrisse geschiedenis van antisemitisme. Ook mét zijn IJzeren Kruis zouden ze heus geen voorkeursbehandeling krijgen, waarschuwde ze Heinrich. Ze vreesde dat ze in Hitlers ogen altijd Joden zouden

blijven: inferieure *Untermenschen*. Ze was bang en verdrietig, op zoek naar een uitweg uit een stad die steeds vijandiger werd. Freddy kon de angst in haar stem horen. Maar dat was nu eenmaal de taak van een moeder, nietwaar? Zich zorgen maken om haar gezin. Freddy wist dat zijn vader hem zou beschermen. Dat was de taak van een vader.

Freddy zelf was niet bang aangelegd, maar toch was het ook voor hem moeilijk zich geen zorgen te maken om de veranderingen die in de lucht hingen. Hij was een schoffie, een straatjongen die met zijn vuisten sprak. Hij liet niet met zich sollen. Zijn eeuwige glimlach, die zo breed was dat zijn oren door de spanning van zijn hoofd leken te knappen, verhulde dat hij een echte vechtjas was. Op een dag noemde een klasgenoot op de speelplaats hem ‘een stinkende *Jude*’,⁵ een uitdrukking die op dat moment met angstaanjagende regelmaat in de Freiburgse heuvels te horen was. De andere Joodse kinderen keken gewoon de andere kant op als iemand dat scheldwoord gebruikte. Freddy niet. Hij was wel klein, maar hij was stevig gebouwd en had aalvlugge vuisten. Hij beukte de pestkop op zijn smoel en stond op het punt een serie stoten uit te delen toen de jongen neerging. Een leraar stuurde Freddy naar het schoolhoofd, Friedrich Ludin, een grote lompe nazifunctionaris die altijd in zijn Duitse uniform door de gangen liep.⁶ Freddy bereidde zich voor op zijn straf. ‘Hij noemde me een stinkende Jood. Dat zinde me niet,’ legde hij nuchter uit. Ludin keek de jongen aan. ‘Daar kan ik inkomen,’ antwoordde hij ten slotte. Tot Freddy’s grote verbazing stuurde het schoolhoofd hem terug naar de klas zonder hem zelfs een standje te geven. Daarna durfde niemand in de klas meer zo tegen hem te praten.

Freiburg lag in de staat Baden in het zuidwesten van Duitsland, tegen de Franse en Zwitserse grens aan. De stad was haar Joden niet altijd zo vijandig gezind geweest. Freddy herinnerde zich een tijd – die nog niet zo lang geleden leek – dat Freiburg een plek was die al zijn inwoners als echte Freiburgers leek te

hebben geaccepteerd. In het begin van de jaren dertig, vlak voor de opkomst van Hitler, was het een stad waarin de tientallen jongens van een plaatselijke Joodse studentenvereniging in hun beste blazer en stropdas gestoken hun vriendin mee uit konden nemen en voor foto's op het stadsplein konden poseren zonder dat iemand hen lastig viel.⁷ Ze hoefden niet bang te zijn voor stadsgenoten die wisten dat ze Joods waren. De grootse gotische kathedraal met zijn gigantische torenspits die de hemel doorkliefde, leek meer een bron van architectonische trots dan een serieuze bedreiging voor niet-gelovigen.

Met de schilderachtig beboste heuvels als achtertuin sprongen de kinderen – zowel christenen als joden – over de beekjes die door de stad liepen, waar de handkarren van kooplieden door de eeuwenoude kasseistraatjes ratelden. Het was een idyllische jeugd voor Freddy: avondmaaltijden met het gezin, waarbij het dienstmeisje hun knoedels, goulash en andere lekkernijen voorschotelde, weekenden in de bioscoop, waar ze naar nieuwe zwart-witfilms keken, en schooluitstapjes diep in het Zwarte Woud, waar ze gingen wandelen of skiën.⁸ Als jongen leidde hij een leven met al de warme sereniteit van een landschapschilderij van Renoir of een van de andere Franse impressionisten van wie het werk zo populair geworden was aan de andere kant van de grens, op slechts veertig kilometer ten westen van Freiburg.

Ja, Freddy wist dat zij als Joden altijd anders waren geweest. Maar ze waren ook Duitsers, trotse Duitsers, zoals zijn vader hem vaak voorhield. Zijn familie woonde al meer dan vijfhonderd jaar in dit gebied, en haar wortels reikten helemaal tot aan de veertiende eeuw, toen Baden nog in handen van hertogen en vorsten was. In de jaren zestig van de negentiende eeuw was zijn grootvader een eigen bedrijf begonnen, Julius Mayer IJzerwaren, en was hij de eerste Jood sinds de middeleeuwen die in Freiburg zijn eigen huis mocht kopen: een fraaie bakstenen stadswoning met drie verdiepingen in een lommerrijk deel van

de stad dat bekend stond om zijn linden. In datzelfde jaar, 1865, richtten Julius en de andere Joden in de stad een eigen synagoge op, de eerste in de stad sinds generaties. Na eeuwen van buitensporig antisemitisme in de regio was een nieuw tijdperk aangebroken.

In heel Duitsland kenden de Joden zelfs een opmerkelijk gouden tijdperk, dat doorliep tot in de jaren 1920. Het was een tijdperk waarin Duitse leiders, die een Tweede Duits Rijk met grootse economische ambities inluiden, de Joden meer burgerrechten gaven en deuren openden die lange tijd voor hen gesloten waren geweest. Hoewel de sporen van eeuwenlange vervolging nog steeds niet helemaal verdwenen waren, slaagden Joden er niet alleen in te assimileren, maar ook in vrijwel elk vakgebied te gedijen. In deze periode in Duitsland kon de jonge Jood Albert Einstein een wereldberoemde wetenschapper worden, kon de zakenman Adolf Jandorf een iconisch Berlijns warenhuis oprichten, kon de romanschrijver Lion Feuchtwanger een van de meest gerespecteerde Duitse auteurs worden en kon de jonge politiek filosoof Hannah Arendt aan haar befaamde carrière beginnen. Toen Freddy werd geboren, in 1921 – hetzelfde jaar waarin de in Berlijn woonachtige Albert Einstein voor zijn baanbrekende werk in de fysica de Nobelprijs won – leek de wolk die de Duitse Joden zo lang had overschaduwd eindelijk te zijn opgelost.

De meeste gojim – niet-Joden – waren beschaafd, vriendelijk en zelfs hartelijk tegen Freddy en zijn familie. De buurman van de Mayers was Herr Wagner, de eigenaar van een parapluwinkel, die een goede vriend van Heinrich was en hem hielp met de boekhouding van zijn ijzerwareenzaak. Wagner was tijdens de Eerste Wereldoorlog Heinrichs sergeant geweest – een christelijke soldaat die ondergeschikt was aan een Joodse officier – en de twee burens hadden een band gesmeed die alle mogelijke religieuze verschillen uitwiste. Freddy zou zich hem herinneren als een ‘goeiige goj’.⁹

Het was in de stad alom bekend dat Heinrich zijn klanten – voor het merendeel christenen – hun ijzerwaren op krediet liet kopen. Het was een gewoonte die zijn klanten waardeerden. ‘Het was voor ons niet altijd mogelijk de Mayers op tijd te betalen,’ schreef het gezin van een tinkoper jaren later, toen Heinrich probeerde een deel van het geld dat nazi’s van hem hadden gestolen terug te krijgen. ‘Andere leveranciers bleven ons in de nek hijgen, maar de Mayers nooit.’¹⁰

Freddy’s vader gaf zijn kinderen soms cadeautjes met kerst, zodat ze zich niet buitengesloten voelden tijdens de christelijke feestdagen. Diep vanbinnen was Freddy een trotse *Bobbele*, oftewel een geboren Freiburger, christen of jood.¹¹ In die jaren was het zo weinig opmerkelijk om een jood te zijn dat Freddy er nooit bij stil stond. Hij beschouwde zichzelf nooit als erg religieus, hoewel zijn ouders dat zeker wel waren. De Mayers voerden een koosjer huishouden en hij ging met frisse tegenzin naar de religieuze school, net als vrijwel alle joodse kinderen in de stad. Maar dat was een keuze van zijn ouders, niet van hem. Hij hield van joodse feestdagen – niet vanwege een diepe religieuze band, gaf hij toe, maar omdat hij dan een dag niet naar school hoefde.¹² Hij beschouwde zich in cultureel opzicht als een Jood, een volk dat in Duitsland al eeuwen werd onderdrukt, maar God en spiritualiteit? Daar hield Freddy zich nooit mee bezig.

En hij was ook geen diep denker. Hij was naar eigen zeggen een middelmatige leerling. Zijn oudere broer Julius, die naar hun grootvader was vernoemd, was de werkelijke geleerde in het gezin, de ‘slimme’, een boekhouder in spe. Freddy was niet jaloers. Hij koesterde zelf geen academische ambities en had altijd bewondering voor het intellect van zijn broer, althans tot het avond werd. Julius bleef altijd nog uren allerlei boeken lezen in de slaapkamer die ze deelden, en Freddy smeekte hem om het licht uit te doen, zodat hij ‘alsjeblijft’ wat kon slapen. Uiteindelijk wisten Heinrich en Hilda een wapenstilstand te sluiten

en gaven de jongens elk een eigen slaapkamer om een einde te maken aan het gekibbel.¹³

Als zijn broer de denker van het gezin was, dan was Freddy de doener: hij was ontzettend handig. Hij bracht zijn vrije tijd door in de werkplaats van zijn vader waar hij dingen uit elkaar haalde en weer in elkaar zette: speelgoed, apparaatjes, zeepkisten, motoren en alles wat hij verder nog kon vinden. Of hij zat in het magazijn naast het huis en keek toe hoe de werknemers van zijn vader ijzeren onderdelen en metalen voorwerpen klaarmaakten voor de verkoop.

Het allerliefst verdiepte hij zich in de allernieuwste automobielen van Mercedes-Benz en andere Duitse, en zelfs Amerikaanse fabrikanten, die een steeds gewonere aanblik werden op straat. Freddy zei dat hij auto's of misschien wel vliegtuigen wilde bouwen als hij groot was. In zijn ogen was geen enkele klus te moeilijk of te gevaarlijk, ook al liepen sommige experimenten volledig uit de hand. Toen hij een jaar of vijf, zes was, had Freddy het idee om de auto van zijn vader, een Amerikaanse Ford, verder te laten rijden met minder brandstof. Daarom gooide hij een zelfgemaakt brouwsel in de benzinetank. Het experiment liep niet goed af.¹⁴ Een paar jaar later slaagde hij erin de auto te starten en er zelfs een ritje mee te maken, ook al kon hij nog maar nauwelijks over het stuur heen kijken. Totdat een passerende politieagent hem naar de kant haalde en hem aan zijn oor naar huis sleepte. Heinrich was er niet blij mee.¹⁵

Freddy vond het ook heerlijk om naar zijn vader te luisteren als die hem weer eens urenlang trakteerde op verhalen over de Grote Oorlog, ook al had Duitsland die oorlog verloren. Heinrich, een luitenant in het Duitse 110de Regiment, vertelde de jongen hoe hij in 1916 voor de keizer had gevochten bij de Franse vestingstad Verdun, in een van de bloedigste veldslagen van de oorlog. Dankzij de moed die hij daar aan de dag had gelegd, had hij het IJzeren Kruis ontvangen, de heilige talisman die hij op

een speciale plek in huis bewaarde. Dat Heinrich een Jood was, had de keizer nooit uitgemaakt, zei hij tegen de jongen.

Dikwijls paradeerde Freddy met de zwarte militaire gordel van zijn vader door het huis, de gesp met het schitterende Duitse medaillon zo strak aangetrokken dat zijn buik er overheen stulpte.¹⁶ Hij beeldde zich in dat hij ooit wellicht de kans zou krijgen om zelf voor Duitsland te vechten, misschien als vliegenier, net als de Rode Baron, de beroemde Duitse toppiloot uit de Eerste Wereldoorlog. Dit was per slot van rekening zijn land, en de jongen wilde het met alle plezier verdedigen, niet als een Jood maar als een Duitser, net zoals zijn vader had gedaan.

Maar Heinrich en Freddy hadden geen van beiden de verbluffende opkomst van Adolf Hitler en de nazi's zien aankomen. En dat gold voor verreweg de meeste Duitsers. Hitler was in 1925 nog een politieke randfiguur geweest. Dat was het jaar waarin hij in de gevangenis *Mein Kampf* had geschreven, een racistisch boekwerk waarin hij opriep tot de schepping van een nieuwe orde en een arisch heersersras. Maar in het begin van de jaren dertig behaalde zijn nazipartij veel zetels in de Rijksdag met een campagne die gebouwd was op het herstel van de Duitse 'trots' tijdens een economische crisis waarvan hij de schuld legde bij het Verdrag van Versailles – en bij de Joden.

Hoe onwaarschijnlijk het ook klonk, Hitler klopte op dat moment op de deur van het presidentiële paleis in Berlijn. Achthonderd kilometer verderop hoorde Heinrich weliswaar de niet te missen onheilspellende retoriek van de nazipartij, maar hij was ervan overtuigd dat de verachtelijke politiek van de partij geen weerklank zou vinden. Hitler zou nooit aan de macht komen, zei hij tegen Freddy. De opvattingen van de nazi's weerspiegelden een verfoeilijke extremistische stroming, meende zijn vader, en niet het ware Duitse sentiment dat hij altijd had gekend. Hitler was niet eens een geboren Duitser. Hoezo probeerde hij Duitsland te leiden? 'Ze zijn nog steeds een minderheid, er zal geen kwaad geschieden,' zei Heinrich